

ПРОЈЕКТИ ЗА ТЕРАЗИСКУ ЧЕСМУ ОД ПРЕ СТО ГОДИНА

После одлуке да се приступи оснивању новог дела Београда, ван шанца, према регулационом плану од 1842 године, Теразије добијају значај новог пословног центра. У то време о јавним радовима у Београду старала се државна управа, преко попечитељства унутрашњих дела. Међу архивским документима из тог периода посебну пажњу привлачи предлог о подизању нове камене чесме на Теразијама за коју је био и детаљан пројект начињен.

Из акта Совјета упућеног књазу види се да се и Совјет позабавио тим питањем и да се на будућу чесму гледало као на значајан јавни објект који је не само потребан грађанству, него ће бити и украс града. У акту из 1846 године спомиње се план чесме, међутим тог плана нема.¹ Оригиналан план, који сам пронашао у Државној архиви 1937 године, радио је скоро читаву деценију касније, Јосиф Касан. План је датиран 14 маја 1855, у Београду, а носи ово заглавље:

П л а н

за Чесму са коритима на теразијама у тесану камену, украшену одозго стубом и на њему саксија цвећа, или што би још боље било споменик Великог

Кара-Ђорђа.

На плану је дат текст описа како би се чесма користила и затварала. План садржи у размери основу, изглед и пресек.

¹ Државна архива, Совјет књажевства србског, № 103, 1 марта 1846 године. Одобрење предлога Совјета дато је под бр. V № 274 од 4 марта 1846 године.

У акту из 1846 године Совјет извештава књаза да је прошле године донето решење да се „нова чесма од доброг камена на Теразијама место садашње старе о правитељственом трошку начини и да се по том од сада постојеће Теразије до Теразије на шанцу ћериз за обадве воде сагради...“

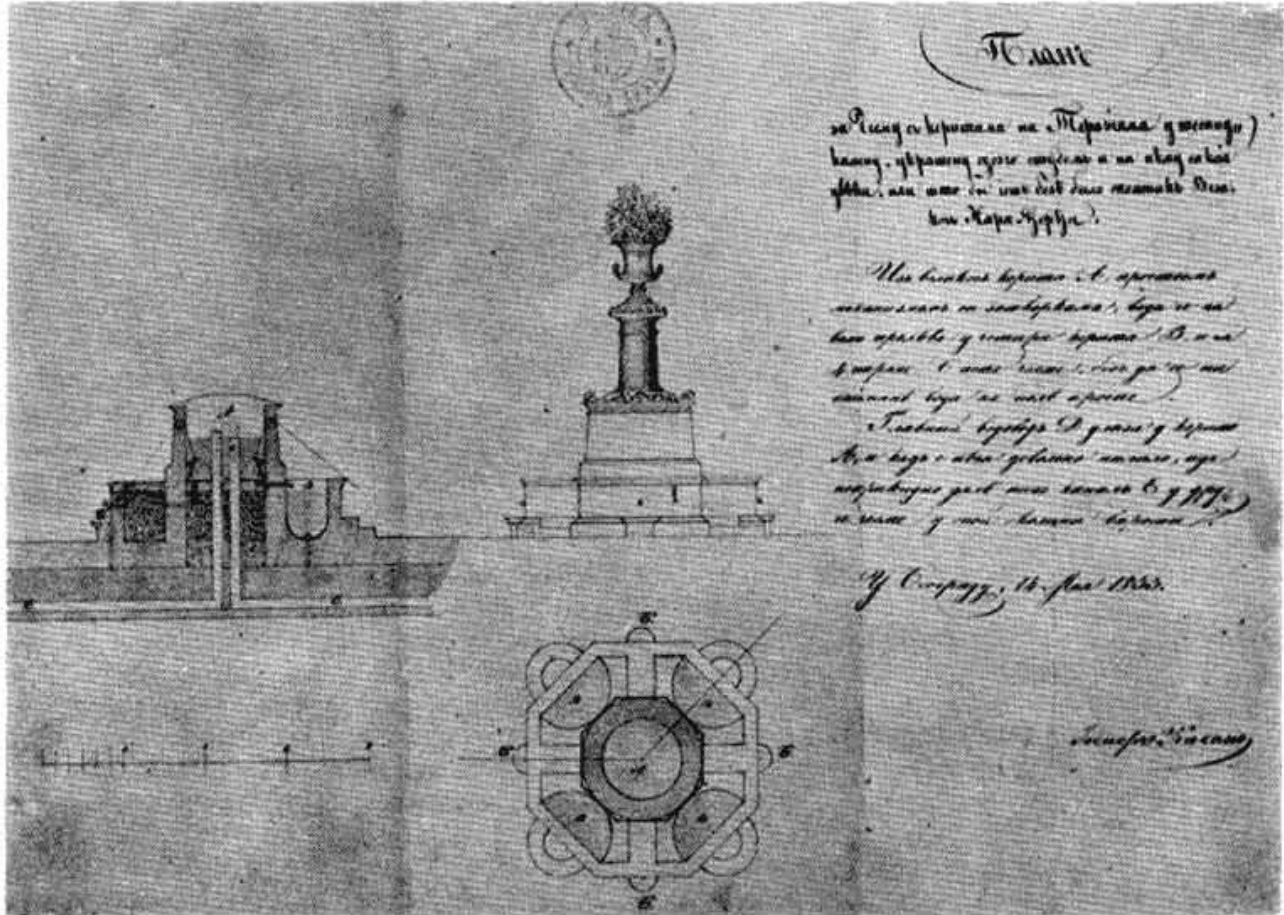
Даље се извештава да је попечитељство унутрених дела „приступајући ко извршенију поменутог Височајшег решенија, дало сочинити план од речене градити се имајуће чесме тако, како ће и Теразије и чесма угодно бити, и онај простор на Теразијама украшавати.“

Према даљем излагању види се да је чесма била замишљена као монументалан објект који би доминирао над простором Теразија и чак био нека врста друштвеног центра, са клупама за седење око ње:

„По овоме плану постројеније ово претстављати ће један споменик који ће пет фати висок бити. На две супротне стране овог споменика бит ће утврђене луле, из којих ће вода тећи, а на друге две стране супротне утврђене ће бити камене клупе за седење.“

Колики је значај био придаван будућој чесми-споменику види се из даљег описа чесме и тумачења њеног значаја за естетику града и као споменика једног периода у развоју Београда:

„...Цело је постројеније, осим темеља, од чисто сеченог четворougалног камена предложено, чрез које ће само постројеније не само јаче бити, него и у спољашњем виду лепо изгледати, потомству за спомен служити и дух времена у коме је грађено представљати.“

Сл. 1 — Први план Теразиске чесме Јосифа Касана

У даљем тексту детаљно се излаже опис конструкције чесме. Ту се види на шта се мислило када је напред речено да се „на шанцу ђериз за оба две воде сагради...“:

„Ово постројеније бити ће изнутра шупље, у којој ће шупљини уместени бити чункови наше варошке као и градске чесме.“ (Подвукао Б. М.).

Затим је објашњено да ће због лепоте будуће чесме бити употребљене тање, оловне цеви и да ће ради уштеде у трошењу воде њено отицање бити регулисано посебним затварачем, што раније није било:

„Ови чункови да не би много простора заузимао и причинили да постројеније дебље и несразмерно буде, предложени су у предрачуну оловни чункови, будући се тиме простор унутрашње шупљине постројеније у 18

цолова заштеђује. Са овим оловним чунковима стајат ће у сојузу сразмерне дубљине бакарне цеви, кроз које ће вода по потреби тећи у славине.“

Као техничка новина описан је механизам отварања и затварања воде у чесми који није био на принципу данашњих славина, него је вршио поделу тока воде према потреби — на лулу чесме или је даље пропуштао у варошки водовод.

„Стога постојат ће једна кука, која кад се повуче, причинит ће да вода из цеви у опредељеном количеству тече, а кад се ова кука пусти, вода ће престати тећи и онда ће цело количество воде у варош тећи, без да се што на Теразијама од воде губи“.

Совјет је на своме заседању размотрио план и предрачун чесме и одобрио

да се она по истом плану сагради, па је одобрио и суму од 2570 форинти сребра из „правитељствене касе“ у ту сврху.

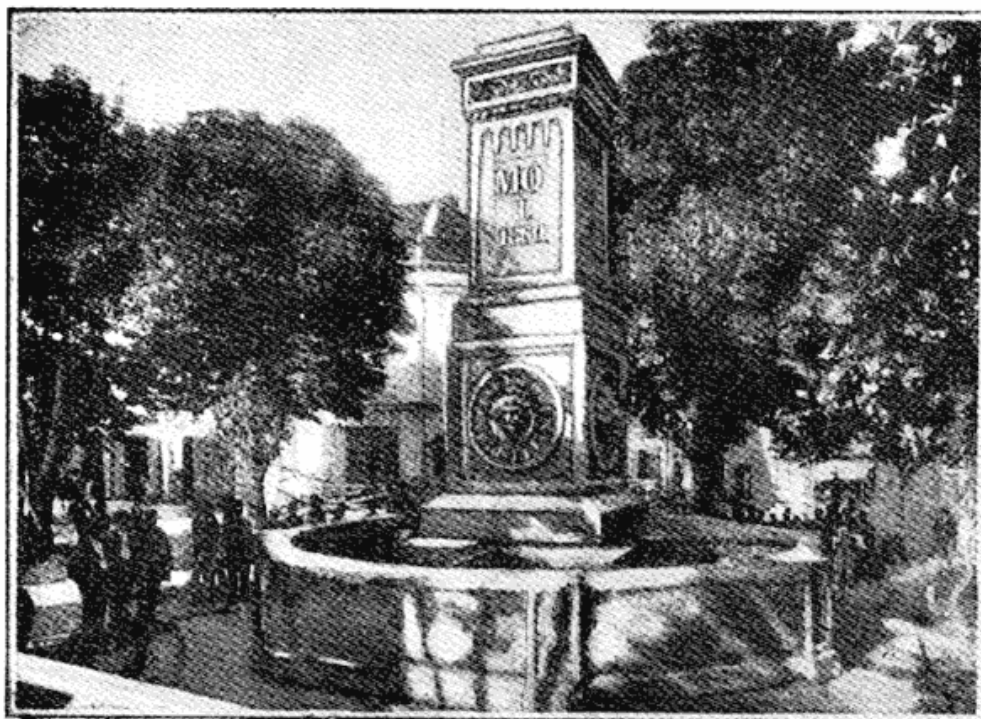
Овај архивски документ је веома значајан за проучавање историје наше урбанистичке културе. Схватање јавне чесме као споменика, са каменим клупама за седење око ње, израда плана за чесму 1846, затим другог плана 1855 године, најзад извођење камене монументалне чесме 1860 године на Теразијама, која је 1911 године пренета у Топчидер, у близини кнез Милошевог дворца говори о првим почецима комуналне и урбанистичке делатности у Београду, о тежњама да Београд добије што лепши изглед.

Немамо доказа, али је очигледно да ниједан од два пројекта за Теразиску чесму није био изведен. То можемо закључити према опису првог пројекта из 1846 године и према репродукцији пројекта чесме из 1855 године који овде доносимо. За чесму од 1860 године вероватно је постојао пројект, што је данас тешко утврдити.

Приликом реконструкције Теразија 1911 године показано је неразумевање

историско-уметничког значаја Теразиске чесме од стране Леже-а или саме општинске управе која је при томе морала имати одлучујућу улогу. Једини историски споменик старог Београда те врсте грубо је истргнут са свога правог места и пренет у Топчидерски парк. Тиме, је комплекс око кнез Милошевог дворца и старе цркве несумњиво много добио, тако је остварен архитектонски ансамбл од објеката који припадају истој епохи. Међутим, Теразије су тим премештањем изгубиле један драгоцен историско-уметнички објект, који би ту био много чешће сагледан него у Топчидеру. Оне су изгубиле један део своје прошлости.

Данас изгледа да је природно поставити питање поновног враћања Теразиске чесме на њено право, или нешто промењено место. Ако је било могућно учинити једну урбанистичку грешку пре пола века, зашто је данас не бисмо исправили? На то би Београд имао пуно историско право. Враћање чесме на Теразије значило би само поштовање урбанистичког наслеђа Београда, које није пребогато.

Сл. 2 — Теразиска чесма од 1860 године, данас у Топчидеру. Из »Budapesti Látogatók lapja«, 1892

PROJETS DE LA FONTAINE DE TERAZIJE D'IL Y A CENT ANS

B. MAKSIMOVIĆ

Après que fut prise la décision de construire la nouvelle partie de Belgrade, qui s'étendait au-delà des fossés de la ville, Terazije, en tant que trait d'union entre le vieux et le nouveau Belgrade, revêtit une importance particulière de nouveau centre d'affaires de la ville. Par ailleurs, dans le système des canalisations de la ville, Terazije était particulièrement importante, car il se trouvait là une des fontaines publiques principales.

C'est un intérêt particulier qu'offre un document de 1846 conservé aux Archives Nationales où est présenté un projet de construction d'une nouvelle fontaine à Terazije, avec plan. L'Administration Centrale ne considérait pas seulement cette fontaine comme importante pour le ravitaillement en eau, mais aussi comme ornement de la ville. Dans cet acte on dit que cette fontaine est prévue comme un monument de pierre, haut

de 9 mètres, qui »aurait bel aspect, servirait à la descendance de souvenir et représenterait le temps où il a été dressé«. Cependant, la réalisation de cette fontaine sur ce projet n'a jamais vu le jour.

L'auteur de cet article présente ici un autre projet de fontaine pour Terazije, élaboré en 1855, fontaine aux dimensions plus réduites et qui, elle aussi, n'a jamais été réalisée. Ce ne sera qu'en 1860, que sera construite une fontaine de pierre à Terazije qui restera là jusqu'à la reconstruction de Terazije d'où elle sera, alors, déplacée au parc de Topčider, près de la résidence du Prince Miloš, dont elle porte les initiales.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Le premier plan de la fontaine sur la place de Terazije

Fig. 2 — La fontaine de Terazije de 1860